

ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN

VŨ LINH

SỰ LĨNH HỘI VÀ VẬN DỤNG
HỌC THUYẾT MÁC CỦA H.MARCUSE
TRONG TÁC PHẨM “CON NGƯỜI MỘT CHIỀU”

Chuyên ngành: CNDVBC&CNDVLS

Mã số: 62.22.03.02

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

HÀ NỘI - 2020

Công trình được hoàn thành tại:

.....

***Người hướng dẫn khoa học:* PGS.TS. NGUYỄN CHÍ HIẾU**

PGS.TS. NGUYỄN ĐÌNH TƯỜNG

Phản biện:.....

.....

Phản biện:.....

.....

Phản biện:.....

.....

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng cấp Đại học Quốc gia chấm
luận án tiến sĩ họp tại:

vào hồi giờ ngày tháng năm 20.....

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam

- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Đất nước ta đang nỗ lực phát triển trở thành nước công nghiệp hiện đại. Quá trình này diễn ra trong bối cảnh nhân loại đang bước vào cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư. Ảnh hưởng của khoa học – công nghệ và công nghiệp hóa bao trùm mọi lĩnh vực của đời sống xã hội, làm biến đổi và nảy sinh những vấn đề mới, hiện tượng mới đòi hỏi phải được giải quyết thấu đáo. Quá trình hiện đại hóa đem lại tính hiện đại cho tất cả mọi mặt đời sống của con người và của xã hội. Thành tựu và tiến bộ của khoa học – công nghệ được đã góp phần tích cực vào sự phát triển mọi mặt của đất nước, đời sống vật chất và tinh thần của người dân ngày được nâng cao. Tuy nhiên, bên cạnh những thành tựu đã đạt được, chúng ta cũng phải nỗ lực giải quyết các vấn đề thực tiễn mới đặt ra, đó là sự thay đổi cơ cấu giai tầng xã hội, những tiêu cực của nền kinh tế thị trường và hội nhập, sự phai nhạt ý thức cách mạng và sự xuống cấp của các giá trị truyền thống, tình trạng tha hóa diễn ra trong xã hội. Do vậy, chúng ta bắt buộc phải khắc phục, loại bỏ một số giá trị văn hóa đã lỗi thời và xây dựng một số giá trị văn hóa mới phù hợp với xã hội hiện đại.

Sống trong xã hội công nghiệp hiện đại mấy thế kỷ, người phương Tây chắc chắn có thể cung cấp cho chúng ta những bài học quý giá về giá trị của xã hội hiện đại, về tính hiện đại và cả những mặt trái của nó. Đặc biệt hơn, khi những mặt trái ấy của xã hội hiện đại lại được các nhà lý luận phương Tây tiến hành theo tinh thần của học thuyết Mác, hay nói chính xác hơn là nhân danh chủ nghĩa Mác. Xem chủ nghĩa Mác là con đẻ chính đáng của chủ nghĩa tư bản hiện đại và văn hóa Khai sáng, H.Marcuse cũng như các nhà mác xít phương Tây xác nhận phương diện quan trọng hàng đầu của học thuyết Mác là tinh

thần phê phán toàn diện và sâu sắc văn minh công nghiệp, luận chứng con đường khắc phục, vượt bỏ văn minh ấy.

Sự phê phán toàn diện chủ nghĩa tư bản, những đặc điểm và mặt trái của xã hội công nghiệp hiện đại như sự thống trị của khoa học – công nghệ, sức mạnh chủ nghĩa tiêu dùng, vấn đề tha hóa tinh thần, suy giảm ý thức giai cấp công nhân... được phản ánh sinh động tác phẩm “Con người một chiều”. H.Marcuse là đại diện của trường phái Frankfurt ghi nhận rõ nhất các nghịch lý và mâu thuẫn của xã hội công nghiệp phát triển trong dự án mác xít của mình. Nghiên cứu sự tiếp thu và phát triển độc đáo học thuyết Mác trong điều kiện văn minh công nghiệp hiện đại, cũng như những thất bại về “lĩnh hội chủ nghĩa Mác” của H.Marcuse và chủ nghĩa Mác phương Tây do hiểu chưa hết và chưa đúng học thuyết Mác, cho phép chúng ta hiểu rõ hơn bản thân học thuyết Mác và những vấn đề xã hội hiện đại đặt ra cho tư tưởng mác xít hiện đại.

Với những lý do trên, tác giả đã chọn vấn đề ***“Sự lĩnh hội và vận dụng học thuyết Mác trong tác phẩm “Con người một chiều” của H.Marcuse”*** làm đề tài nghiên cứu cho luận án tiến sĩ của mình.

2. Mục đích nghiên cứu và nhiệm vụ nghiên cứu của luận án

Mục đích: Phân tích và làm rõ sự tiếp thu, kế thừa và vận dụng học thuyết Mác của H.Marcuse trong tác phẩm “Con người một chiều”, qua đó đánh giá được những giá trị và hạn chế.

Nhiệm vụ:

- Phân tích những điều kiện kinh tế, chính trị - xã hội và tiền đề lý luận cho sự hình thành, phát triển tư tưởng H.Marcuse nói chung và sự tiếp thu, kế thừa học thuyết Mác nói riêng.
- Phân tích sự tiếp thu, kế thừa và vận dụng các tư tưởng cơ bản của Mác trong tác phẩm “Con người một chiều” của H.Marcuse.

- Đánh giá những giá trị và hạn chế trong sự lĩnh hội và vận dụng học thuyết Mác của H.Marcuse và ý nghĩa đối với việc vận dụng và phát triển sáng tạo chủ nghĩa Mác ở Việt Nam hiện nay.

3. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng nghiên cứu là sự tiếp thu và vận dụng học thuyết Mác của H.Marcuse.
- Phạm vi nghiên cứu: Luận án sẽ tập trung vào tư tưởng của Mác đã được H.Marcuse tiếp thu và vận dụng trong một tác phẩm nổi tiếng nhất của H.Marcuse là Con người một chiều.

4. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

- *Cơ sở lý luận:*

Luận án được thực hiện trên cơ sở lý luận Luận án được thực hiện trên cơ sở lý luận là phép biện chứng duy vật về mâu thuẫn, phủ định và quan điểm duy vật lịch sử của C.Mác về cơ sở hạ tầng và kiến trúc thượng tầng, về giai cấp, cách mạng, tha hóa.

- *Phương pháp nghiên cứu:*

Luận án sử dụng phương pháp phân tích, tổng hợp, phương pháp thống nhất lịch sử và logic, phương pháp quy nạp, diễn dịch, phương pháp đối chiếu so sánh, phương pháp lịch sử cụ thể...

5. Đóng góp mới của luận án

- Luận án phân tích được những tư tưởng cơ bản của học thuyết Mác được các nhà tư tưởng ở phương Tây tiếp thu và vận dụng vào xã hội tư bản thế kỷ XX.
- Phân tích, đánh giá cách thức mà H.Marcuse – một nhà Mác xít phương Tây lựa chọn học thuyết Mác như cội nguồn tư tưởng, là công cụ giải quyết các vấn đề mà chủ nghĩa tư bản Tây Âu đặt ra trong thế kỷ XX.
- Đánh giá được giá trị và hạn chế trong sự lĩnh hội và vận dụng học thuyết Mác của H.Marcuse nói riêng và các nhà Mác xít phương Tây nói chung.

- Đưa ra một số gợi ý mang tính phương pháp luận trong việc tiếp tục vận dụng và phát triển chủ nghĩa Mác – Lênin ở Việt Nam hiện nay.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

Luận án góp phần nghiên cứu có hệ thống tư tưởng của H.Marcuse, nhà triết học mác xít phương Tây có ảnh hưởng trong thế kỷ XX. Sự lĩnh hội và vận dụng học thuyết Mác của H.Marcuse cung cấp sự hiểu biết toàn diện về sự phát triển của chủ nghĩa Mác phương Tây nói riêng và chủ nghĩa Mác nói chung trong thế kỷ XX. Đồng thời, những hạn chế và giá trị trong việc vận dụng tư tưởng của Mác trong xã hội tư bản hiện đại là những chỉ dẫn quý giá cho việc bảo vệ, vận dụng và phát triển chủ nghĩa Mác trong bối cảnh hiện đại hóa và hội nhập toàn cầu ở Việt Nam hiện nay.

Những kết quả nghiên cứu trong luận án có thể được dùng làm tài liệu tham khảo, phục vụ việc nghiên cứu và giảng dạy triết học phương Tây nói chung và chủ nghĩa Mác nói riêng.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận và danh mục tài liệu tham khảo, phần nội dung của luận án bao gồm 4 chương, 14 tiết.

CHƯƠNG 1. TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1.1. Các công trình tiêu biểu nghiên cứu về chủ nghĩa Mác phương Tây và trường phái Frankfurt

Đề cập đến chủ nghĩa Mác phương Tây và trường phái Frankfurt có các công trình tiêu biểu như: Vũ Khiêu (1986) với *Triết học tư sản phương Tây hôm nay*”, Nxb Thông tin lý luận, Hà Nội; cuốn *Tư tưởng văn hóa văn nghệ của chủ nghĩa Mác phương Tây* của Phương Lựu (2007), Nxb Thế giới, Hà Nội;

Chủ nghĩa Mác phương Tây (Trường phái Frankfurt) của tác giả Nguyễn Chí Hiếu và Đỗ Minh Hợp (2013); *Nhân học triết học Freud và ảnh hưởng của nó đến nhân học triết học phương Tây hiện đại* của Đỗ Minh Hợp chủ biên (2014); Tom Bottomore (2002) với chuyên khảo về trường phái Frankfurt *The Frankfurt School and its Critics (Key Sociologists)* (Trường phái Frankfurt và sự khủng hoảng của nó).

1.2. Các công trình nghiên cứu về H.Marcuse và tác phẩm “Con người một chiều”

Những công trình nghiên cứu tiêu biểu bằng tiếng Việt: Tác giả Trường Xuân với bài báo “*Sự phê phán thuyết phê phán xã hội của Mác-qui-dơ: ảo tưởng và huyền thoại*” trên tạp chí Triết học số 8 năm 1975; cuốn *Triết học Mỹ* của Bùi Đăng Duy và Nguyễn Tiến Dũng (2006), Nxb Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh; cuốn *Lịch sử và lý thuyết xã hội học* của Lê Ngọc Hùng (2015), Nxb Đại học quốc gia Hà Nội; cuốn *Triết học xã hội của Trường phái Frankfurt* do Nguyễn Chí Hiếu chủ biên (2018), Nxb Tôn giáo, Hà Nội.

Các công trình nghiên cứu tiêu biểu bằng tiếng Anh: cuốn *Herbert Marcuse and the Crisis of Marxism (Herbert Marcuse và sự khủng hoảng của chủ nghĩa Mác)*, của Douglas Kellner (1984) Nxb Macmillan; cuốn *Collected Papers of Herbert Marcuse (4 Volumes)* (Tuyển tập về Herbert Marcuse, 4 tập) do Douglas Kellner biên soạn, Nxb London and New York: Routledge; cuốn *Herbert Marcuse: A critical reader (Herbert Marcuse: Một cách đọc phê phán)* của John Abromeit and W. Mark Cobb (2004), New York and London. Routledge; cuốn *Hegelian Marxism: The Uses of Hegel’s Philosophy in Marxist Theory from Georg Lukács to Slavoj Žižek (Chủ nghĩa Mác – Hêghen: Sử dụng triết học Hêghen trong học thuyết Mác từ Georg Lukács đến Slavoj Žižek)* của Anders Bartonek & Anders Burman (2018), Nxb Södertörn University;

1.3. Khái quát các kết quả đạt được và những vấn đề luận án cần tiếp tục nghiên cứu

Một số kết quả chính mà các công trình nghiên cứu đi trước đã đạt được và một số vấn đề đặt ra đòi hỏi phải được tiếp tục nghiên cứu:

Thứ nhất, ảnh hưởng rộng lớn các nhà tư tưởng của trường phái Frankfurt tại các nước tư bản là một sự thật. Song vấn đề cần quan tâm là các đại biểu của trường phái này tự nhận mình là người kế thừa “chân chính” học thuyết Mác và đã “phát triển” chủ nghĩa Mác phù hợp với sự thay đổi của xã hội tư bản – xã hội công nghiệp hiện đại. Điều này được đề cập rõ trong tác phẩm “*Chủ nghĩa Mác phương Tây (trường phái Frankfurt)*” của Đỗ Minh Hợp và Nguyễn Chí Hiếu. Tác giả đã khẳng định trường phái Frankfurt là một trào lưu tư tưởng lớn ở phương Tây thế kỷ XX và trình bày tư tưởng cụ thể của các đại biểu của trường phái này đã cố gắng phát triển chủ nghĩa Mác nhằm phê phán xã hội tư sản hiện đại (lý thuyết phê phán) và chỉ ra con đường khắc phục sự “nô lệ”, “tha hóa” của con người phương Tây hiện đại. Các tác giả của cuốn sách này cố gắng thực hiện nhiệm vụ nêu trên nhằm giới thiệu triết học xã hội của trường phái Frankfurt qua lịch sử hình thành và những xem xét lại học thuyết Mác của nó, bước đầu đưa ra đánh giá về mặt ưu và khuyết của trường phái này trên lập trường nhân văn, khoa học của chủ nghĩa Mác.

Thứ hai, đánh giá H.Marcuse là nhà mác xít phương Tây, đại diện nổi bật của trường phái Frankfurt. Tư tưởng của H.Marcuse và tác phẩm “*Con người một chiều*” (một trong những tác phẩm nổi tiếng nhất của ông), có ảnh hưởng rất sâu rộng ở phương Tây, đặc biệt là ở Mỹ. Nó trở thành cơ sở nền tảng cương lĩnh cho toàn bộ phong trào cánh tả ở phương Tây những thập niên 60 – 70 của thế kỷ XX. Tuy nhiên, ở Việt Nam, sự nghiên cứu và đánh giá về H.Marcuse còn hạn chế và còn nhiều bất đồng.

Thứ ba, các công trình nước ngoài nghiên cứu về tư tưởng H.Marcuse và tác phẩm “Con người một chiều” rất đa dạng và chuyên sâu. Các công trình này đã chỉ ra lý thuyết của Mác là cội nguồn hình thành tư tưởng H.Marcuse, và H.Marcuse là người cam kết với dự án Mác xít kiên trì và lâu dài nhất. Để bảo vệ và phát triển Mác trong giai đoạn chủ nghĩa tư bản hiện đại khiến H.Marcuse phải “sửa đổi” những quan niệm của Mác nhằm đáp ứng các vấn đề thực tiễn đặt ra. Các tác giả cũng cố gắng kết nối tư duy của H.Marcuse với các vấn đề của xã hội đương đại. Xong, từ lập trường “phương Tây”, các công trình trên không đánh giá sâu mức độ cam kết của H.Marcuse với Mác và những đóng góp cũng như hạn chế để “phát triển Mác” trong xã hội tư bản đương đại.

Thứ tư, cho đến nay, chưa có một nghiên cứu nào đi sâu vào tìm hiểu cụ thể sự “kế thừa và phát triển” chủ nghĩa Mác của H.Marcuse – người đồng hương của Mác, tự nhận là một nhà mác xít và đã nhận thấy nhà triết học C.Mác để loại cho nhân loại một di sản tư tưởng vô cùng quý giá xét từ góc độ bảo đảm tính chất nhân văn của vận động lịch sử nhân loại. Họ ghi nhận và xuất phát từ một thực tế rằng, học thuyết Mác là một trong các học thuyết có ảnh hưởng lớn nhất đến nhân loại ở thế kỷ XX. Nhân quan này có một ý nghĩa đặc biệt quan trọng trong bối cảnh suy thoái của một bộ phận phong trào cộng sản làm cho không ít những người mác xít chân chính quan ngại và thậm chí hoài nghi sức sống của chủ nghĩa Mác nói chung và của triết học Mác nói riêng.

Tuy nhiên, cho đến nay chưa có một nghiên cứu nào vận dụng những tư tưởng và luận điểm của nghiên cứu về sự kế thừa học thuyết Mác của H.Marcuse, đặc biệt là trong tác phẩm “Con người một chiều” – cương lĩnh của trường phái Frankfurt để chỉ ra cách thức mà các nhà tư tưởng mác xít phương Tây vận dụng học thuyết Mác vào xã hội tư bản hiện đại. Đồng thời cũng cần tiếp

tục nghiên cứu những cảnh báo mà H.Marcuse đã đặt ra cho học thuyết Mác trong xã hội hiện đại.

CHƯƠNG 2. NHỮNG ĐIỀU KIỆN VÀ TIỀN ĐỀ CHO HÌNH THÀNH TƯ TƯỞNG CỦA H.MARCUSE VÀ TÁC PHẨM “CON NGƯỜI MỘT CHIỀU”

2.1. Những điều kiện kinh tế – chính trị, xã hội cho sự ra đời tư tưởng H.Marcuse và tác phẩm “Con người một chiều”

Tư tưởng của H.Marcuse (1898 - 1979) cũng như tác phẩm “Con người một chiều” là sự phản tư của H.Marcuse về xã hội phương Tây hiện đại (Hoa Kỳ) đặc biệt là giai đoạn đầy biến động những năm 1945 - 1978. Cuộc đời của H.Marcuse đã trải qua những thăng trầm lớn của thế kỷ XX, ông đã tham gia vào cuộc Chiến tranh thế giới thứ nhất và cuộc cách mạng Đức; trải qua sự thảm khốc của Chiến tranh thế giới thứ hai; sự hồi sinh mạnh mẽ của các nước tư bản thời hậu chiến và thời kỳ căng thẳng của Chiến tranh Lạnh. Không chỉ là nhà lý luận, H.Marcuse còn là một nhà hoạt động chính trị, tham gia cùng các sinh viên và các liên minh cánh tả hoạt động chính trị khác nhau trên đường phố. H.Marcuse được phong là đạo sư của New Left (cánh tả mới).

2.1.1. Điều kiện kinh tế

Sau Chiến tranh thế giới thứ hai, chủ nghĩa tư bản đã trải qua thời kỳ tăng trưởng nổi bật. Chưa bao giờ thế giới từng biết tới một sự gia tăng về sản xuất công nghiệp và về thương mại thế giới như thế. Đây là giai đoạn phát triển cao của chủ nghĩa tư bản độc quyền nhà nước và sự xuất hiện của cách mạng khoa học - kỹ thuật, đi liền với những hậu quả của nó. Sự khôi phục và thời kỳ phồn vinh tiếp theo đó, sự phi thực dân hóa, quốc tế hóa tư bản và những quá trình công nghiệp hóa mới ở thế giới thứ ba đã đánh dấu một bước đột phá mới của chủ nghĩa tư bản trên quy mô thế giới.

2.1.2. Điều kiện chính trị

Thế kỷ XX cho thấy sự gia tăng chưa từng thấy sức mạnh của bộ máy nhà nước và tác động của nó đến mọi lĩnh vực sinh hoạt của xã hội và cá nhân. Thời hiện đại cho thấy các quyền của công dân bị xâm phạm trong những tình huống đa dạng nhất và ngay cả ở dưới chế độ dân chủ nhất. Điều này chứng tỏ, với tư cách cơ quan quyền lực, nhà nước trở thành một vấn đề đặc biệt và bao hàm trong mình xu hướng không chế, “đồng hóa”, “hấp thụ” cá nhân và xã hội. Không phải ngẫu nhiên mà từ nửa sau thế kỷ XX đã xuất hiện các hình thức tổ chức phi nhà nước có định hướng bảo vệ pháp luật, đặt ra cho mình mục đích bảo vệ cá nhân khỏi sự chuyên quyền của các cơ quan nhà nước.

2.1.3. Điều kiện xã hội

Mô hình “xã hội giàu có” đã làm cho xã hội dường như mất đi sự đối kháng giai cấp vốn có ở các giai đoạn trước. Giờ đây, sự phân tầng xã hội trong xã hội tư bản hiện đại với đại bộ phận là tầng lớp trung lưu, quá trình phi vô sản hóa diễn ra nhanh chóng. Chính điều này đã tác động sâu sắc đến nhận thức của H.Marcuse về việc tích hợp giai cấp vô sản vào xã hội tư bản, vào việc xóa nhòa giai cấp và tư cách chủ thể cách mạng của giai cấp vô sản.

2.1.4. Điều kiện văn hóa

Thế kỷ XX đã chứng kiến khoa học - kỹ thuật phát triển mạnh mẽ chưa từng thấy và trở thành nhân tố mang tính quyết định đối với thời hiện đại, làm thay đổi đáng kể bộ mặt của thế giới và của con người.

Trên phương diện văn hóa, khoa học công nghệ cùng với truyền thông đại chúng đã trở thành những thế lực thống trị đời sống tinh thần con người, trở thành căn nguyên của tình trạng “tha hóa tinh thần” trong xã hội hiện đại.

2.2. Những tiền đề tư tưởng, lý luận cho sự ra đời tư tưởng H.Marcuse và tác phẩm “Con người một chiều”

2.2.1. Ảnh hưởng của phép biện chứng Hêghen

Sự tiếp nhận Hêghen của H.Marcuse cho thấy tầm quan trọng của Hegel đối với chủ nghĩa Mác. H.Marcuse đã nỗ lực làm nổi bật tư duy của Hêghen, không chỉ là một nhân vật nền tảng cho chủ nghĩa Mác mà đặc biệt quan trọng đối với lý thuyết phê phán và chủ nghĩa Mác của ông.

H.Marcuse cho rằng cuộc khủng hoảng của chủ nghĩa Mác là thiếu biện chứng. Vì thế, nhiệm vụ quan trọng đối với H.Marcuse là kết nối lại chủ nghĩa Mác với phép biện chứng thông bằng cách sử dụng phép biện chứng (phủ định) của Hêghen. Vì vậy, H.Marcuse phát triển “tư duy phủ định” và phủ định các hình thức tư duy hiện tại và thực tế (đang làm tha hóa con người, biến con người thành một chiều).

2.2.2. Học thuyết Mác

H.Marcuse coi cốt lõi của học thuyết Mác là lý thuyết phê phán xã hội. H.Marcuse xây dựng lý thuyết phê phán xã hội, phát triển một lý thuyết về giai đoạn mới của nhà nước và chủ nghĩa tư bản độc quyền, nhấn mạnh đến mối quan hệ giữa triết học, lý thuyết xã hội và phê bình văn hóa, cung cấp một hệ thống phân tích và phê phán chủ nghĩa phátxít, xây dựng mô hình lý thuyết xã hội cấp tiến.

Điều làm nên sự khác biệt của H.Marcuse, là sự chỉ trích nhằm vào chủ nghĩa Mác “chính thống” vì đã không tiếp thu những dòng chảy tiên tiến nhất của tư tưởng đương đại, cũng không theo kịp những thay đổi trong xã hội đương đại. Hơn nữa, ông tin rằng nó đã mất đi tính hiệu quả của nó như là một lý thuyết về thay đổi xã hội và chính trị giải phóng. Điều này dẫn đến sửa đổi - và thậm chí bác bỏ - một số tính năng nhất định của chủ nghĩa Mác chính thống và đưa ra một tổng hợp mới phù hợp hơn với sự phát triển trong xã hội đương đại và sẽ khôi phục chủ nghĩa Mác như một dự án cách mạng tổng hợp, hiện đại.

2.2.3. Phân tâm học Freud

Được giới thiệu thông qua các tác phẩm của E.Fromm, học thuyết Freud đã trở thành một trong các cội nguồn tư tưởng của trường phái Frankfurt nói chung và H.Marcuse nói riêng.

H.Marcuse chuyển sang nghiên cứu chuyên sâu về Freud bởi vì ông đã nhận thấy được sự vắng mặt trong chủ nghĩa Mác về sự giải phóng ở chiều cạnh cá nhân và chiều cạnh tâm sinh lý.

2.2.4. Tư tưởng trường phái Frankfurt

Năm 1933, H.Marcuse đã được mời tham gia Viện Nghiên cứu Xã hội được thành lập bởi các nhóm triết gia tân mácxit, được gọi là Trường phái Frankfurt. Là một trong những thành viên sáng lập của Viện Nghiên cứu Xã hội, H.Marcuse nhanh chóng trở thành người có ảnh hưởng trong các dự án liên ngành của họ.

Chính sự hợp tác, bổ sung giữa các thành viên đã định hình tư tưởng xuyên suốt của trường phái Frankfurt là cố gắng phát triển chủ nghĩa Mác nhằm phê phán xã hội tư sản hiện đại (lý thuyết phê phán xã hội) và chỉ ra con đường khắc phục sự “nô lệ”, “tha hóa” của con người phương Tây hiện đại. Và trong quá trình cộng tác như vậy, tư tưởng H.Marcuse dần được định hình, ông trở thành nhà tư tưởng quan trọng bậc nhất của trường phái.

2.3. Khái lược về H.Marcuse và tác phẩm “Con người một chiều”

2.3.1. Cuộc đời và sự nghiệp của H.Marcuse

2.3.1.1. Tiểu sử của H.Marcuse

H.Marcuse sinh ngày 19 tháng 7 năm 1898 tại Berlin, Đức, trong một gia đình Do thái trung lưu điển hình. H.Marcuse đã học phổ thông ở Berlin trước Thế chiến I và phục vụ trong quân đội Đức trong chiến tranh.

Từ năm 1919 -1928, ông ngừng tham gia các hoạt động chính trị và quyết định trở lại con đường học tập ở Đại học Humboldt, Berlin. Sau hai năm học chương trình giảng dạy

truyền thống ở Berlin, ông chuyển sang Freiburg học văn học và triết học.

Năm 1934 - 1940, H.Marcuse và các thành viên khác của Viện Nghiên cứu xã hội tại Frankfurt (Trường phái Frankfurt) đã trốn khỏi chủ nghĩa phátxít và di cư sang Hoa Kỳ. H.Marcuse làm việc cho Viện ở Đại học Columbia. Trong những năm 1942 – 1951, ông làm việc cho chính phủ Hoa Kỳ. Từ năm 1952 - 1970, ông làm công tác nghiên cứu, giảng dạy tại các đại học ở Hoa Kỳ và là một trong những trí thức có ảnh hưởng nhất tại Hoa Kỳ trong những năm 1960 và 1970. Nhận thức được những hình thức thống trị và đàn áp trong xã hội “tư bản tiên tiến”, ông đã nổi tiếng trên toàn thế giới, ảnh hưởng đến tư tưởng cấp tiến và một loạt các phong trào phản văn hóa diễn ra trong những năm 1960 và 1970 tại Hoa Kỳ và các nước Thế giới thứ ba.

2.3.1.2. Con đường tinh thần của H.Marcuse

Từ cuối những năm 1920 cho đến khi qua đời, H.Marcuse đã cố gắng kiểm tra lại và phát triển dự án mácxít để thực hiện nó phù hợp hơn với tình hình cụ thể và các vấn đề của thời đại. Có thể xem H.Marcuse là nhà triết học mácxít đưa ra nhiều thể nghiệm kết hợp chủ nghĩa Mác nhất: Từ chủ nghĩa Mác - Heidegger, chủ nghĩa Mác - Hêghen, chủ nghĩa Mác - S.Freud đến phiên bản của riêng ông.

Nhìn chung, sự phát triển tư tưởng của H.Marcuse diễn ra theo 3 giai đoạn như sau:

Giai đoạn thứ nhất, chịu ảnh hưởng của M.Heidegger và C.Mác.

Giai đoạn thứ hai, bắt đầu từ những năm 1940 - 1950, dưới ảnh hưởng của phân tâm học Freud.

Giai đoạn thứ ba của tư tưởng H.Marcuse đã tìm thấy công thức có hệ thống nhất trong tác phẩm “Con người một chiều” (1964).

2.3.2. Tác phẩm “Con người một chiều”

“Con người một chiều” của H.Marcuse là một trong những cuốn sách quan trọng nhất vào những năm 1960, được xuất bản lần đầu tiên vào năm 1964 và ngay lập tức nó được công nhận là một sự phản tư sâu sắc về thời đại và đã sớm được phong trào cánh tả mới coi như là cương lĩnh chính trị của mình. Tác phẩm được hình thành và viết trong giai đoạn cuối những năm 1950 đến đầu những năm 1960. Cuốn sách phản ánh sự phù hợp ngột ngạt của thời đại và cung cấp một phê phán mạnh mẽ về các chế độ thống trị mới và hình thức kiểm soát xã hội. Tuy nhiên, nó cũng bày tỏ hy vọng của một triết gia cấp tiến rằng, tự do và hạnh phúc của con người có thể được mở rộng vượt ra ngoài những suy nghĩ và hành vi một chiều phổ biến trong xã hội đã được thiết lập.

Về cấu trúc, tác phẩm “Con người một chiều” ngoài phần giới thiệu và kết luận, gồm ba phần với 9 nội dung cơ bản. Trong đó, H.Marcuse mô tả các nước tư bản tiên tiến như một xã hội toàn trị, kiểm soát và nhào nặn con người, khiến họ trở nên phiến diện, đơn điệu, thiếu cá tính, đánh mất tư duy phê phán, tức biến họ trở thành “con người một chiều” - chiều cạnh tuân thủ, chấp hành.

CHƯƠNG 3. NHỮNG NỘI DUNG CƠ BẢN TRONG SỰ LĨNH HỘI VÀ VẬN DỤNG HỌC THUYẾT MÁC CỦA H.MARCUSE QUA TÁC PHẨM “CON NGƯỜI MỘT CHIỀU”

3.1. H.Marcuse lĩnh hội phép biện chứng của C.Mác như tiền đề phê phán xã hội đương thời và xác định con đường tiến vào tương lai

3.1.1. Chống lại tư duy giáo điều, chủ nghĩa giáo điều trong chủ nghĩa Mác Xô viết

Duy trì một cách tiếp cận “phê phán” và “không giáo điều” đối với chủ nghĩa Mác, xem các lý thuyết về lịch sử và xã hội

của C.Mác là những công cụ không thể thiếu để phát triển một lý thuyết phê phán về thời hiện đại. H.Marcuse đã nhận thấy lý thuyết Mác cần sửa đổi và cập nhật liên tục trong ánh sáng của những phát triển lịch sử và lý thuyết mới. Vì thế, lý thuyết và chính trị của H.Marcuse được đánh dấu bằng những tổng hợp triết học với phân tâm học, thẩm mỹ và lý thuyết phê phán xã hội.

Cũng như Lukács, Korsch, Gramsci và các đồng nghiệp của ông ở trường phái Frankfurt, H.Marcuse đã phản đối một hình thức giáo điều về chủ nghĩa Mác và ủng hộ các hình thức phê phán hơn, biện chứng và giải phóng của chủ nghĩa Mác. H.Marcuse nỗ lực xây dựng một “chủ nghĩa Mác phê phán” dựa trên các kinh nghiệm “hiện tượng học”, “phép biện chứng” nhằm đối trọng và thay thế cho “chủ nghĩa xét lại” của Quốc tế hai, chủ nghĩa giáo điều Xô viết.

3.1.2. Lĩnh vực học thuyết Mác hoàn toàn từ góc độ phủ định

H.Marcuse đã gọi phép biện chứng là “sức mạnh của tư duy phủ định”. “Phủ định” trong bối cảnh này đề cập đến tiềm năng của con người và xã hội của họ. Phủ định bởi nó mâu thuẫn với tổ chức xã hội nhất định và trên thực tế bị loại trừ bởi “khẳng định” - sự hội nhập, thừa nhận, đồng thuận, bảo vệ trật tự xã hội hiện tồn. Tiến bộ đòi hỏi phải công nhận phủ định như một lực lượng khả thi. Trong “Con người một chiều”, H.Marcuse muốn nhấn mạnh tầm quan trọng của tư duy biện chứng hai chiều. H.Marcuse tiếp tục lập luận rằng phép biện chứng là phủ định, và chính sự phủ định này được giả định trước trong phê phán của lý thuyết phê phán.

H.Marcuse nhấn mạnh rằng, tư duy phủ định của phép biện chứng có nghĩa là khả năng nhận ra đặc tính lịch sử của những mâu thuẫn của thực tại. Với C.Mác, phủ định là sự đấu tranh và phê phán, vì thế H.Marcuse có thể trích dẫn Mác một cách

khẳng định khi ông kết luận rằng, phép biện chứng chỉ có thể được hiểu là “phép biện chứng của phủ định”.

3.2. H.Marcuse vận dụng học thuyết Mác vào phê phán xã hội tư sản hiện đại

3.2.1. Phê phán tác động tiêu cực của khoa học - công nghệ

H.Marcuse đã phát triển một sự phê phán mạnh mẽ về một kiểu thống trị công nghệ đặc biệt về mặt lịch sử và xã hội, mà cụ thể là trong xã hội công nghiệp tiên tiến. H.Marcuse đã nhận thức sâu sắc về những sức mạnh hủy hoại của nó và những hậu quả - cả trừu tượng và không chủ ý - có thể được giải phóng bằng cách sử dụng kỹ thuật mới. Trong khi quan tâm đặc biệt đến mức độ mà kỹ thuật đã được triển khai như là một phương tiện kiểm soát xã hội rộng lớn, đối với H.Marcuse, tiến bộ khoa học kỹ thuật cũng là công cụ giải phóng.

3.2.2. Phê phán sự tha hóa trong chủ nghĩa tư bản hiện đại

3.2.2.1. Nguyên nhân của tha hóa trong chủ nghĩa tư bản

Trong xã hội tư bản hiện đại, các tác nhân dẫn đến sự tha hóa con người trở nên đa dạng hơn so với thời của C.Mác. H.Marcuse mô tả tính hợp lý khoa học và công nghệ, quản trị và quan liêu, nhà nước tư bản, truyền thông đại chúng và chủ nghĩa tiêu dùng, và các phương thức kiểm soát xã hội mới dẫn đến sự tha hóa của con người hiện đại.

3.2.2.2. Bản chất của tha hóa trong chủ nghĩa tư bản hiện đại

H.Marcuse lập luận rằng, tha hóa trở thành tự tha hóa, tha hóa không tạo ra sự đối lập, mâu thuẫn mà nó lại tạo ra sự chấp nhận, đồng thuận. Sự tha hóa không chỉ là sự đàn áp, bóc lột trong một điều kiện sống khổ sở, thiếu thốn, sự mất tự do và bất hạnh và ý thức về sự tha hóa luôn thường trực trong con người dẫn đến sự mâu thuẫn, phản đối xã hội mà giờ đây, trong xã hội công nghiệp

tiên tiến, sự đàn áp, sự thống trị, sự mất tự do được che đậy trong sự “thỏa mãn”, “ý thức hạnh phúc”; con người không còn ý thức về sự tha hóa của bản thân mình và do đó không có một sự phù hợp, và khẳng định xã hội hiện tồn.

3.2.2.3. Các hình thức tha hóa trong chủ nghĩa tư bản hiện đại

Thứ nhất, con người một chiều: Trong phân tích của H.Marcuse, “con người một chiều” đã mất, hoặc đang mất tính cá nhân, tự do, khả năng bất đồng chính kiến và kiểm soát vận mệnh của mình. Thiếu sức mạnh của hoạt động tự chủ, con người một chiều phục tùng sự thống trị ngày càng toàn diện.

Thứ hai, tư duy một chiều: Tư duy một chiều được đặc trưng bởi sự mất đi tư duy thực sự phê phán và một chấp nhận sẵn sàng của cá nhân đối với một hệ thống được thiết lập phục vụ lợi ích thống trị.

Thứ ba, xã hội một chiều: Xã hội mà H.Marcuse mô tả trong tác phẩm “Con người một chiều” là xã hội một chiều; trong đó, mâu thuẫn và sự đối nghịch có thể được quản lý và kiểm soát liên tục.

Thứ tư, chính trị một chiều: Trong xã hội này, nhà nước tư bản và nền kinh tế ngày càng được tích hợp; nhà kinh doanh và chính phủ trở nên hòa nhập thành các lực lượng phục vụ “mục đích quốc gia”, xu hướng này “thể hiện trong một sự thống nhất rõ ràng và hội tụ của các đối lập”

Thứ 5, văn hóa một chiều: Chủ nghĩa tư bản tiên tiến tạo ra trật tự xã hội trong đó văn hóa và ý thức hệ thay thế lực lượng vũ trang thành các hình thức kiểm soát xã hội mới. Theo H.Marcuse, sự tha hóa về mặt văn hoá được kích hoạt bởi các ngành công nghiệp văn hóa đã góp phần vào việc thỏa mãn và hạnh phúc của mọi người. Trong “xã hội một chiều”, văn hóa trở thành công cụ để tha hóa con người thành một chiều.

3.2.3. Chủ thể cách mạng và con đường khắc phục sự tha hóa

3.2.3.1. Sự biến đổi và suy giảm vai trò cách mạng của giai cấp công nhân trong xã hội tư bản hiện đại

H.Marcuse phân tích về các hình thức kiểm soát xã hội mới trong “xã hội một chiều” và sự giảm bớt chiều kích khác của sự phê phán xã hội, nổi loạn và tư duy không tưởng đưa ra các lựa chọn thay thế cho trật tự hiện có. Hai nhân tố cơ bản quyết định sự hội nhập của giai cấp công nhân vào xã hội tư bản hiện đại là “chủ nghĩa tư bản độc quyền” và “tính hợp lý công nghệ”.

Do đó, H.Marcuse phản đối một nhận thức giáo điều và tôn sùng về giai cấp công nhân với chủ thể cách mạng. H.Marcuse phân tích về sự biến mất của giai cấp vô sản, về việc không thể hoàn thành vai trò cách mạng của họ. Vì thế, cần phải nhận thức về “giai cấp công nhân mới”, gồm có các chuyên gia, kỹ thuật viên, kỹ sư và công nhân cổ trắng khác. Tuy nhiên, ông cũng không kỳ vọng vào họ với tư cách là chủ thể cách mạng.

3.2.3.1. Vai trò của một “chủ thể cách mạng mới”

H.Marcuse liên tục tìm kiếm các nhóm xã hội có tiềm năng cách mạng như công nhân “cỏ xanh”, công nhân “cỏ trắng”, trí thức, kỹ sư, người da đen, nhà cách mạng thế giới thứ ba, hippies, sinh viên và phụ nữ - tất cả đều được coi là những tác nhân tiềm năng của sự thay đổi triệt để. Ông coi các lực lượng “giả lè” là cơ sở tiềm năng lớn để nổi dậy nhưng không phải cho cách mạng, họ chỉ là nhóm xúc tác.

Chính vì thế, khi từ bỏ giai cấp vô sản như là chủ thể cách mạng, H.Marcuse vẫn không tìm kiếm được chủ thể thay thế. Do đó, con đường để khắc phục sự tha hóa, vượt qua chủ nghĩa tư bản bằng cách mạng cũng vô vọng. Vì thế, H.Marcuse đề xuất, nhu cầu thiết yếu cho cách mạng kết hợp nhu cầu thẩm mỹ và sự nhạy cảm.

CHƯƠNG 4. NHỮNG GIÁ TRỊ, HẠN CHẾ TRONG SỰ LĨNH HỘI VÀ VẬN DỤNG HỌC THUYẾT MÁC CỦA H.MARCUSE

4.1. Những giá trị

4.1.1. Chống giáo điều hóa chủ nghĩa Mác, hình thành tư duy phê phán

H.Marcuse tin rằng, chủ nghĩa Mác như là một phép biện chứng về hiện đại. Vì thế, chỉ có phép biện chứng mới phát hiện được mâu thuẫn của xã hội, trên cơ sở đó đề ra các phương án để chuyển đổi xã hội. Vì lẽ đó, sự phê chủ nghĩa Mác của H.Marcuse chính là chủ nghĩa Mác Xô viết, việc thúc đẩy phép biện chứng nằm trong ý tưởng khắc phục sự giáo điều của chủ nghĩa Mác này.

4.1.2. Áp dụng quan niệm duy vật lịch sử vào luận giải, phê phán toàn diện xã hội tư bản hiện đại

Tiếp thu tinh thần phê phán xã hội tư bản của Mác, H.Marcuse xây dựng một lý thuyết tổng quát hơn về xã hội tư bản đương đại - “xã hội công nghiệp tiên tiến”. Trong sự phê phán này, lý thuyết của H.Marcuse vẫn gắn bó chặt chẽ, về nguyên tắc, với phân tích của Mác về nền kinh tế và cấu trúc giai cấp như là cơ sở thực sự của đời sống xã hội và đồng thời, chú ý đến các hiện tượng mới xuất hiện như sự tăng trưởng của độc quyền, khoa học, sự trỗi dậy của các ông trùm công nghiệp và các nhà quản lý, những hiện tượng của thế giới văn minh làm tha hóa đời sống con người đã được nghiên cứu rộng rãi bởi những nhà mácxít khác. Vì vậy, có thể khẳng định, mô hình lý thuyết về chủ nghĩa tư bản phát triển là sự tiếp tục các phân tích của Mác về chủ nghĩa tư bản trong điều kiện mới, trong đó bên cạnh những hạn chế của nó, thì phải thừa nhận những đóng góp của H.Marcuse vào việc khẳng định và mở rộng, làm rõ thêm các nội dung của học thuyết Mác trong một thời đại mới.

4.1.3. Nhận thức rõ những biểu hiện mới của thời hiện đại

Thứ nhất, luận giải về vai trò ngày càng tăng của kiến trúc thượng tầng trong xã hội tư bản hiện đại.

Thứ hai, nhận thức và luận chứng cho vai trò ngày càng gia tăng của khoa học - công nghệ.

Thứ ba, nhận thức rõ những biểu hiện mới của tình trạng tha hóa con người trong xã hội hiện đại

4.2. Những hạn chế

4.2.1. Không hiểu hết C.Mác trong vấn đề về vai trò của khoa học

H.Marcuse có cái nhìn bi quan về vai trò của khoa học, công nghệ khi cho rằng sự phát triển của khoa học và công nghệ không có ảnh hưởng to lớn đến các xã hội công nghiệp phát triển và hệ tư tưởng của chúng, là nguyên nhân gốc rễ của sự hình thành hệ tư tưởng một chiều.

4.2.2. Không tìm ra được chủ thể và con đường đi vào tương lai

Thứ nhất, mất niềm tin vào sứ mệnh lịch sử của giai cấp công nhân.

Thứ hai, chưa xác định được biện pháp đúng đắn để khắc phục sự tha hóa trong chủ nghĩa tư bản

KẾT LUẬN

Chủ nghĩa Mác không phải là học thuyết cứng nhắc, không biến đổi, đã hoàn thiện mà ngược lại, nó là học thuyết luôn phát triển cùng với thực tiễn và cuộc sống hiện thực. Bản thân C.Mác cũng như Ph.Ăngghen luôn quán triệt tinh thần đó và là những tấm gương mẫu mực trong việc tự phê phán, tự thay đổi, luôn có ý thức bổ sung, phát triển lý luận một khi tình hình thực tiễn đã thay đổi. Sự bổ sung, làm mới lý luận không phải là sự “chuyển hướng”, thay đổi mục tiêu mà chính là để tiệm cận đến chân lý, sát thực với thực tiễn hơn. Bổ sung và phát triển chủ nghĩa Mác thuộc về bản chất và là yêu cầu khách quan của sự vận dụng chủ nghĩa Mác. Do đó, cần tránh không rơi vào giáo điều, nhưng cũng cần phải tỉnh táo, chống lại những ngộ nhận, mưu toan nhằm xét lại, xuyên tạc, bác bỏ những giá trị bền vững của chủ nghĩa Mác.

H.Marcuse là nhà triết học mácxít phương Tây dũng cảm và kiên trì nhất trong thế hệ của mình bảo vệ và phát triển nền tảng lý thuyết Mác trong thời đại xuất hiện nhiều nhân tố tác động đến các vấn đề trung tâm của học thuyết Mác. H.Marcuse đã tổng hợp Hegel, Mác và các dòng tư tưởng khác của tư tưởng và triết học hiện đại trong nỗ lực “tái thiết lý thuyết Mác” theo những thay đổi của văn hóa, chính trị và xã hội diễn ra trong thế kỷ XX. Marcuse chấp nhận quan điểm duy vật lịch sử của C.Mác, coi đó là lý thuyết đầy đủ nhất về lịch sử và xã hội và ủng hộ phép biện chứng như phương pháp phân tích xã hội và chính trị tốt nhất. Ông áp dụng cả hai cho phân tích một loạt các hiện tượng thay đổi trong xã hội tư bản kể từ thời C.Mác và theo dõi những khả năng mới cho sự thay đổi xã hội và giải phóng con người.

Nhiệm vụ mà H.Marcuse đặt ra cho dự án lý thuyết của mình là không ngừng tiếp thu và bảo vệ những luận điểm giá trị của Mác, nhưng đồng thời, ông cũng không ngừng phát triển

các quan điểm trung tâm của học thuyết Mác nhằm cải biến cho phù hợp với bối cảnh lịch sử đã thay đổi. Trong tác phẩm gây nhiều tranh cãi “Con người một chiều”, Marcuse phản ánh “sự khủng hoảng” của chủ nghĩa Mác và cũng tại đây, Marcuse đã “tái thiết” lý thuyết Mác, đặt ra những đặc điểm trung tâm của chủ nghĩa Mác là lý thuyết về khủng hoảng tư bản và vai trò cách mạng của tầng lớp lao động trong việc tạo ra cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa; đồng thời cũng dường như thách thức một số định đề cơ bản về lý thuyết của Mác, đặc biệt là lý thuyết về lịch sử, về giai cấp vô sản và cách mạng xã hội chủ nghĩa. Vì thế, phiên bản Mác của Marcuse, một mặt, gây ra phản ứng từ cả những người mácxít chính thống, những người không thể chấp nhận sự sửa đổi triệt để của chủ nghĩa Mác; mặt khác, bị phản đối từ cả các nhà tư tưởng tư sản vì họ không thể chấp nhận những phê phán cực đoan về xã hội tư bản đương đại.

H.Marcuse cung cấp các quan điểm triết học toàn diện về sự thống trị và giải phóng, một phương pháp và khuôn khổ mạnh mẽ để phân tích xã hội đương đại, và một tầm nhìn giải phóng phong phú hơn chủ nghĩa Mác cổ điển, các phiên bản khác của lý thuyết phê bình và các hình thức hiện đại của lý thuyết hậu hiện đại. Nhìn lại, tầm nhìn giải phóng của H.Marcuse - về sự phát triển toàn diện của cá nhân trong một xã hội không đàn áp - phân biệt công việc của cá nhân, cùng với sự phê phán sắc sảo về các hình thức thống trị và áp bức hiện có, và chính ở đây, ông nổi lên như một nhà lý luận về lực lượng thống trị và giải phóng. Vì vậy, H.Marcuse khắc phục những hạn chế của nhiều trào lưu triết học và lý thuyết xã hội hiện đại và các tác phẩm của ông cung cấp một điểm khởi đầu khả thi cho các mối quan tâm lý luận và chính trị của thời đại hiện nay. Cụ thể, những phát biểu của ông về triết học với tư cách lý thuyết xã hội, phê bình văn hóa và chính trị cấp tiến đã tạo thành một di sản lý

luận lâu dài. Trong khi các bộ phận học thuật chính thống của lao động cô lập lý thuyết xã hội từ triết học và các ngành khác, H.Marcuse cung cấp một khía cạnh triết học và phê bình văn hóa mạnh mẽ cho lý thuyết xã hội; phát triển các quan điểm của mình trong sự tương tác với các phân tích cụ thể về xã hội, chính trị và văn hóa trong thời đại hiện nay. Cách tiếp cận biện chứng này, do đó, đã trao cho triết học một vị trí quan trọng trong lý thuyết xã hội, cung cấp lý thuyết phê bình với các quan điểm chuẩn mực và mang tính triết học sâu sắc.

Có thể nói, sự cam kết của H.Marcuse đối với chủ nghĩa Mác luôn khiến ông phân tích các điều kiện mới trong các xã hội tư bản xuất hiện từ thời C.Mác. Do đó, lý thuyết xã hội ngày nay có thể dựa trên truyền thống H.Marcuse này trong việc phát triển các lý thuyết phê phán của xã hội đương đại dựa trên các phân tích về sự biến đổi của chủ nghĩa tư bản, công nghệ và sự xuất hiện của một hệ thống kinh tế thế giới toàn cầu mới. Đối với H.Marcuse, lý thuyết xã hội mang tính lịch sử toàn diện và phải khái niệm hóa các hiện tượng nổi bật của thời đại hiện nay và những thay đổi từ sự hình thành xã hội trước đây.

Hơn nữa, H.Marcuse luôn chú ý đặc biệt đến vị trí quyết định của công nghệ trong việc tổ chức các xã hội đương đại, và với sự xuất hiện của công nghệ mới trong thời đại chúng ta, H.Marcuse nhấn mạnh, cho thấy mối quan hệ giữa công nghệ, kinh tế, văn hóa và cuộc sống hàng ngày là đặc biệt quan trọng. H.Marcuse cũng tham gia vào các hình thức văn hóa mới và những cách mà văn hóa cung cấp cả hai công cụ thao túng và giải phóng. Sự phát triển của các công nghệ truyền thông và các hình thức văn hóa mới trong những năm gần đây cũng đòi hỏi một viễn cảnh từ những tư tưởng của H.Marcuse để nắm bắt cả hai tiềm năng của nó, để thay đổi xã hội theo hướng tiến bộ và khả năng của các hình thức thống trị xã hội hợp lý hơn. Mặc dù các lý thuyết hậu hiện đại cũng mô tả các công nghệ mới, nhưng

H.Marcuse luôn liên kết nền kinh tế với văn hóa và công nghệ, nhìn thấy cả tiềm năng giải phóng và thống trị.

Đối với H.Marcuse, sự thống trị trong xã hội là sự kết hợp tổng thể các lĩnh vực kinh tế, chính trị, công nghệ và tổ chức xã hội. H.Marcuse đã có một phân tích đa chiều về các khía cạnh của sự thống trị và phản kháng trong toàn bộ trật tự xã hội. Hơn nữa, H.Marcuse nhấn mạnh rằng mâu thuẫn của hệ thống tư bản được lý thuyết hóa bởi chủ nghĩa Mác cổ điển là sự đối kháng của tư bản và lao động, tiếp tục tồn tại, mặc dù dưới dạng thay đổi. Ông cũng liên tục trích dẫn sự thống nhất của sản xuất và hủy diệt, làm nổi bật những cách thức tạo ra của sự giàu có nhưng đồng thời lại dẫn đến nghèo đói, chiến tranh và bạo lực có hệ thống. Do đó, H.Marcuse nhận thấy sự mâu thuẫn của chính hệ thống tư bản: những thành tựu của xã hội công nghiệp tiên tiến, sự giàu có, khoa học, công nghệ và công nghiệp để giảm nghèo và bớt khổ đau thì hóa ra nó lại sử dụng các công cụ sản xuất để tăng cường sự thống trị, bạo lực, xâm lược và bất công.

Để đương đầu với lực lượng thống trị và đàn áp, H.Marcuse tìm thấy ở các lực lượng như học sinh, sinh viên và phong trào chống chiến tranh, phong trào giải phóng dân tộc, và những gì được gọi là phong trào xã hội mới là những công cụ thay đổi xã hội cấp tiến mà chủ nghĩa Mác cổ điển đã tìm thấy trong giai cấp vô sản. Nhưng cũng giống như các phong trào công nhân đối lập đã bị đánh bại trong thế kỷ XX và tầng lớp lao động được tích hợp vào chủ nghĩa tư bản đương đại, vì vậy, theo H.Marcuse, phần lớn những chuyển động cấp tiến của thập niên 1960 bị đánh bại hoặc tích hợp vào hệ thống của chủ nghĩa tư bản toàn cầu vào cuối những năm 1970.

Tóm lại, dù nhân danh sự lĩnh hội, tiếp nối chủ nghĩa Mác trong bối cảnh xã hội phương Tây hiện đại, thì rốt cuộc, những tư tưởng của H.Marcuse đã không đưa ra được giải pháp hữu

hiệu nào để giải phóng người lao động khỏi áp bức, bóc lột và nô dịch. Do đó, cho dù có những đóng góp nhất định, rất cần sự khảo cứu kỹ lưỡng và có hệ thống, thì thực tế vẫn chứng tỏ rõ ràng rằng, nó vẫn chưa thể vượt qua được những chân giá trị đã được khẳng định trong triết học Mác nói riêng và chủ nghĩa Mác nói chung. Sự tiếp thu, vận dụng học thuyết Mác của H.Marcuse chủ yếu “làm cho những quan điểm, kết luận riêng lẻ của Mác thích hợp với những biện giải riêng của họ khá thú vị, độc đáo, có tính triết học về các vấn đề hiện đại, cấp bách, trong đó có những vấn đề về xã hội, lịch sử, văn hóa, tự do, con người, cách mạng”. Không những vậy, một số luận điểm được H.Marcuse đưa ra không phải phát triển chủ nghĩa Mác mà thực chất đã xa rời chủ nghĩa Mác hoặc xây dựng các quan điểm riêng, cấp tiến tả khuynh với việc đưa vào đó những yếu tố của tư tưởng mácxít. H.Marcuse đã cung cấp một mô hình điển hình trong việc vận dụng học thuyết Mác ở phương Tây (chủ nghĩa Mác phương Tây), nhưng đồng thời cũng gợi mở những vấn đề mới mà học thuyết Mác cần làm sáng tỏ hơn và sâu sắc hơn. Đó là những vấn đề cơ bản và cấp bách của thời đại như: vấn đề toàn cầu hoá kinh tế, kinh tế tri thức, chủ nghĩa tư bản hiện đại, tư bản kỹ thuật số, cách mạng công nghiệp lần thứ tư, chủ nghĩa dân túy, bảo hộ; chủ nghĩa dân tộc cực đoan, nước lớn; chiến tranh thương mại...; các phong trào và lực lượng cách mạng, tiến bộ trên thế giới ngày nay... và tác động của chúng tới lực lượng lao động nói chung, tới giai cấp công nhân Việt Nam nói riêng.

DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1. Vũ Linh (2016), “Một góc nhìn về chủ nghĩa Mác phương Tây”, *Tạp chí Khoa học Giáo dục KT-HC ISSN 1859-2910* (59), tr.50-53.
2. Vũ Linh (2017), “Herbert Marcuse với sự phê phán xã hội công nghiệp tiên tiến trong tác phẩm “Con người một chiều”, *Tạp chí Thông tin khoa học xã hội ISSN 0866-8647*(420), tr.87-99.